

Skrbstveno delo, enakost spolov in vloga moških v času pandemije

Uvod

Pandemija covid-19 in ukrepi za njeno zaježitev so drastično posegli v vsakdanja življenja posameznikov po vsem svetu. V številnih državah so od začetka leta 2020 sledila različno dolga obdobja zaustavitve javnega življenja in zaprtja mnogih institucij, med njimi tudi tistih ključnih za varstvo, vzgojo in izobraževanje otrok ter oskrbo starih ljudi. Zaprtje javnih služb oskrbe, kot so vrtci, šole, dnevni centri za stare ljudi in osebe z oviranostmi ter nudenje storitev za oskrbo starih ljudi na domu, je povzročilo radikalno podružinjenje skrbstvenega dela (glej Hrženjak v tej knjigi). Premeščanje skrbstvenega dela za otroke in stare ljudi iz javne v intimno, družinsko sfero je pomenilo intenzifikacijo gospodinjskega in skrbstvenega dela v družinah, zlasti dodatno obremenitev žensk, ki so že pred pandemijo opravile nesorazmerno več skrbstvenega in gospodinjskega dela v primerjavi z moškimi (Carli, 2020; Hipp et al., 2020). Pandemijo covid-19 in ukrepe, ki so vnesli korenite spremembe v sfero intimnosti posameznikov, lahko razumemo kot krizo, ki se bistveno razlikuje od vseh prejšnjih zdravstvenih (npr. Ebola, Zika) in gospodarskih kriz (Carli, 2020; Fodor et al., 2020). Poleg premeščanja skrbstvenega dela iz javne v intimno, družinsko sfero so ukrepi zarezali tudi

na trg dela in zaposlitve, zlasti z odpuščanjem, izrednimi dopusti, skrajševanju delovnikov in množičnega opravljanja dela na daljavo. Sfera zasebnosti se je s prenosom vzgojno-izobraževalnih in skrbstvenih obveznosti za otroke in prenosom opravljanja plačanega dela vanjo razširila in postala prostor sočasnih zasebnih in javnih dejavnosti za tiste zaposlene, ki so delo lahko opravljale_i na daljavo, kar velja zlasti za t. i. »bele ovratnike«, predvsem uradnice_ke in druge, ki bi jih lahko umestili v srednji razred. Zaposlene_i, ki opravljajo poklice, ključne za delovanje družbe, med njimi zdravstvene delavke_ci, negovalke_ci, z dolgimi in intenzivnimi delovniki, so delo opravljale_i na delovnih mestih v dodatno oteženih pogojih. Zaposlene_i v domovih za stare ljudi in v zdravstvenih ustanovah, med njimi v večjem deležu ženske, so se začasno izselile od doma zaradi možnosti prenosa okužbe, kar pomeni poleg izjemnih delovnih obremenitev v soočanju s pandemijo tudi dodatne pritiske z urejanjem varstva in skrbi za otroke.¹ Vpliv pandemije je bil različen glede na spol in razred (Iztayeva, 2021; Kreyenfeld in Zinn, 2021; Petts et al., 2021; Wojnicka, 2021; Zoch et al., 2021). Večina proučevanj, ki so kvantitativna, obravnava moške in ženske kot dve homogeni skupini in se osredotoča predvsem na heteroseksualne pare z otroki ter delitev gospodinjskega in skrbstvenega dela, povezanega z otroki (varstvo, nego, pomoč pri šolanju na daljavo ipd.). Ugotovitve kažejo, da so ženske v pandemiji prevzele in opravile še bistveno več gospodinjskega in skrbstvenega dela kot pred pandemijo (Craig in Churchill, 2020; Zoch et al., 2020; Bühler et al., 2021). A tudi moški so prevzeli več skrbstvenega dela za otroke (Fodor et al., 2020; Barker et al., 2021; Kreyenfeld in Zinn, 2021). Mednarodna organizacija Equimundo: Center za moškosti in družbeno pravičnost (prej Promundo-US) je ugotovila, da je bilo več otrok kot kadar koli pred pandemijo covid-19 priča skrbstvenemu delu očetov doma (Barker et al., 2021). Zlasti se je povečal delež skrbstvenega dela moških v državah, kjer moški pred pandemijo niso bili vključeni v skrbstveno dinamiko doma (Ruxton in Burrell, 2020; Barker et al., 2021). Upoštevajoč trende večjega vključevanja moških v skrb za otroke v obdobju pred pandemijo, zlasti v evropskem kontekstu (Scambor et al., 2014), bi bila pandemija ob povečanih potrebah po skrbi za otroke lahko zunanji spodbujevalec sprememb za skrbne moškosti (Elliott, 2015) in večjo enakost med spoloma.

V pričujočem poglavju obravnavava vprašanje, kaj pomeni premeščanje skrbi za otroke iz javne v intimno, družinsko sfero v kontekstu enakosti

1 Na primer: ljubljanski Hostel Celica je spomladi 2020 ponudil namestitev zdravstvenemu osebju iz UKC, <https://www.ljubljanskigrad.si/sl/novice/2020/marec/v-hostlu-celica-namesto-popotnikov-osebje-ukc/>.

spolov in skrbstvenih obveznosti moških v obdobju pandemije. V teoretičnem delu izhajava iz konceptov (de)familizacije in uspoljenosti skrbi ter koncepta skrbnih moškosti. S slednjim so v zadnjem desetletju opredeljene spremembe moškosti za večjo enakost spolov (Hanlon, 2012; Elliott, 2015; Scambor et al., 2015), pogosto izhajajoč iz ugotovitev o vključenem očetovstvu in skrbstvenih praksah moških – očetov. Predstaviva trende delitve skrbstvenega in gospodinjskega dela med spoloma v dvostarševskih, heteroseksualnih družinah pred pandemijo in med njo v Sloveniji ter širše. Pri tem izpostavlja raziskovalne izkušnje in ugotovitve študij na temo skrbnih moškosti, usklajevanja poklicnega in zasebnega življenja ter vključenega očetovstva, ki smo jih v času pandemije izvajali na Mirovnem inštitutu. V razpravi problematizirava vključevanje moških v skrb za otroke, ki ne odslukava nujno skrbnih moškosti, kar se je pokazalo tudi v obdobju pandemije z udejanjanjem heterogenosti moškosti, od skrbnih do protektivnih.

Zlasti v obdobjih zaprtja države se je skrb za druge osredinjala prednostno okrog skrbi za otroke in stare ljudi, zajemala pa je tudi skrb za druge bližnje, kar vključuje tako plačano kot neplačano skrbstveno delo, pri čemer se bova v pričujočem poglavju osredotočili na skrb za otroke. Metodološko se besedilo opira na lastne študije projektov *Podporno delovno okolje za moške pri usklajevanju dela in skrbstvenih odgovornosti* (Men in Care – MIC) in *Očka v akciji*, ter mednarodne raziskave, študije, vključno s sekundarnimi viri avtoric_jev, ki se ukvarjajo s temami enakosti spolov, skrbstvenega dela in moškosti. Pričujoče poglavje je prispevek k razumevanju problematike skrbstvenega dela, enakosti spolov in vključenosti moških v skrb za otroke v času pandemije covid-19.

Uspoljenost in (de)familizacija skrbi

Na uspoljenost skrbi opozarja predvsem feministična teorija s tematizacijo neplačanega skrbstvenega dela žensk, skrbstvenih odnosov, s problematizacijo 'dela iz ljubezni', poblagovljenja skrbi in vprašanj družbene reprodukcije ter razmerij med plačanim in neplačanim skrbstvenim delom (Oakley, 1980; Hochschild, 1997; Williams, 2001; Leira in Saraceno, 2004).

Neplačano skrbstveno in gospodinjsko delo, ki je neobhodno potrebno za delovanje posameznic_kov in celotne družbe, v večji meri opravijo ženske, kar predstavlja med 30 % in 50 % bruto domačega proizvoda (Križman, 1995; Bianchi et al., 2000). Količina časa, ki ga moški v zahodnih družbah namenijo skrbstvenemu in gospodinjskemu delu, se je v zadnjih štiridesetih

letih počasi povečevala, pri čemer se je količina časa pri ženskah zmanjševala predvsem zaradi množičnega vstopa na trg dela (Bianchi et al., 2000). V sodobnih družbah moški še vedno namenijo bistveno manj časa neplačanemu skrbstvenemu delu v primerjavi z ženskami. V Sloveniji so leta 2012 zaposlene ženske tedensko porabile 14 ur za gospodinjsko delo in 25 ur za varstvo, vzgojo in skrb za otroke, moški pa 10 ur za gospodinjsko delo in 15 ur za varstvo otrok na teden (Resolucija o družinski politiki, 2018: 76). Tudi nekaj let kasneje se tovrstno razmerje ni bistveno spremenilo, saj so leta 2019 moški v povprečju porabili 15 ur tedensko za skrb za druge (otroke, stare ljudi), medtem ko so ženske za skrbstveno delo porabile 26,5 ur tedensko (Hafner Fink et al., 2021),² kar kaže na tradicionalno uspoljeno delitev tega dela, pri čemer ženske ob polni zaposlitvi opravijo bistveno več skrbstvenega dela doma v primerjavi z moškimi, prav tako zaposlenimi za polni delovni čas.

Esping Andersen (1990; 1999) izpostavlja družino oziroma gospodinjstvo kot ključni vir produkcije sistemov blaginje, ki jih opredeli glede na stopnjo familializma oz. defamilializma. Familializem temelji na sistemu, ki postavlja skrb za otroke v okvir družine, defamilializem pa pomeni delni prenos skrbstvenega dela iz družine v okvir javnih ali tržnih plačljivih storitev. Javne storitve oskrbe, ki potekajo pod okriljem države, so značilne za socialdemokratske režime blaginje, medtem ko je ponudba plačljivih skrbstvenih storitev na trgu značilna za liberalne režime blaginje. Defamilizacijo označujejo javni servisi, kot so subvencioniranje družin z otroki s finančnimi nadomestili in davčnimi olajšavami ter sistem javnega varstva predšolskih otrok, katerih stroški so del bruto domačega proizvoda (Esping Andersen, 1999: 61). Defamilizacija pokaže stopnjo, do katere družinske in socialne politike omogočajo podporo družine oziroma gospodinjstva z javnimi storitvami in s storitvami na trgu (ibid.: 51).

V Sloveniji je skrb za otroke primer defamilizacije skrbi z vlogo države pri organizaciji in financiranju vzgoje in varstva predšolskih otrok (Humer, 2018). Starševski dopust, sicer z nekaterimi spremembami in dopolnitvami (kot je očetovski dopust), je vzpostavljen že od leta 1986. Očetovski dopust pa je bil uveden leta 2003 z vstopom Slovenije v Evropsko unijo z namenom vključevanja moških v skrb za otroke. V dvajsetih letih je očetovski dopust

2 Raziskava o delitvi skrbstvenega dela in odgovornosti je bila del temeljnega projekta *Moškosti, enakost, skrbstvene prakse – MESP (2017–2020)*, ki ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Projekt je koordiniral Mirovni inštitut v sodelovanju s Fakulteto za družbene vede Univerze v Ljubljani. Sklop vprašanj o delitvi skrbstvenega dela in odgovornosti je bil vključen v *Slovensko javno mnenje 2019/1*, ki ga je izvedel Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij (gl. Hafner Fink et al., 2021).

doživel nekatere spremembe. Do leta 2015 so imeli očetje 15 dni plačanega in 75 dni neplačanega očetovskega dopusta. Postopoma se je ukinjal neplačani del in povečeval plačani del dopusta. Od leta 2018 do spomladi 2023 so očetje tako imeli 30 dni plačanega očetovskega dopusta. Na podlagi uveljavitve EU *Direktive o usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja za starše in oskrbovalce* (2019) je Slovenija na področju starševskih dopustov s 1. 4. 2023 očetovski dopust skrajšala s 30 na 15 plačanih dni, a hkrati uvedla 60 dni neprenosljivega in plačanega starševskega dopusta, kar pomeni 75 dni plačanega dopusta za očete za skrb za otroka.

V prvem letu po rojstvu otroka država s plačanim materinskim (105 dni), očetovskim (15 dni) in starševskim dopustom (320 dni oz. 160 dni za vsakega starša, od tega je 60 dni neprenosljivih za vsakega od staršev) omogoča skrb za otroka doma. Običajno matere vzamejo materinski in starševski dopust ter ostanejo leto dni po porodu doma z otrokom. Po dopoljenih 11 mesecih otrokove starosti pa država zagotavlja dnevno varstvo otrok v vrtcih, v katere je bilo v šolskem letu 2022/23 vključenih 84,6 % otrok, starih od 1 do 5 let (Statistični urad RS, 2023a). Urejeno varstvo predšolskih otrok je predpogoj za zaposlenost žensk za polni delovni čas, ki je v Sloveniji tradicionalno visoka in je med najvišjimi v Evropski uniji, vključno z visoko stopnjo zaposlenosti žensk s predšolskimi otroki (Statistični urad RS, 2023b). Z uravnoteženim razmerjem med familialističnimi (starševski dopusti) in defamilialističnimi mehanizmi (sistem varstva predšolskih otrok) država omogoča aktivno udeležbo žensk na trgu dela s prevladujočo zaposlitvijo za polni delovni čas in spodbuja vključeno očetovstvo pri skrbi za otroke (očetovski in starševski dopust).

Očetovski in neprenosljivi del starševskega dopusta sta edina mehanizma družinske politike, namenjena izključno moškim, ki poudarjata njihovo skrbstveno vlogo ter prevzemanje skrbstvenih odgovornosti. V tem kontekstu deluje tovrsten mehanizem, ki omogoča, da očetje preživijo čas (sami) z otrokom, kot ukrep defamilizacije, ker spodbuja bolj enako in pravično delitev dela med spoloma v intimni, družinski in javni sferi.

Spremembe moškosti in vključeno očetovstvo pred pandemijo

Študije o spremembah očetovstva v zadnjih desetletjih potrjujejo transformacije in pluralizacije očetovstva (Pleck, 1993; Brandth in Kvande, 1998; Hobson, 2002; Marks in Palkovitz, 2004; Brannen in Nilsen, 2006), kar

naslavlja kontekst širših sprememb moškosti (Hanlon, 2012; Scambor et al., 2015). Obrat od očetovske avtoritete, utemeljene v idealu hranitelja družine, ki se je deloma udejanjil zlasti v zahodnih družbah, k vključenim očetom v pozni moderni zaznamuje predvsem zasuk k večji emocionalni povezanosti z otroki in skrbstvenim praksam (Hochschild, 1997; Švab, 2001). Vključeni očetje spremljajo partnerke na ginekološke preglede, prisostvujejo pri porodu, vzamejo očetovski in starševski dopust ter bolniški stalež, ko otrok zboli, in se v splošnem bolj vključujejo v skrb, nego in vzgojo otrok.

Pluralizacije očetovstva poleg trenda vključenega očetovstva predstavljajo tudi ugotovitve o legitimizaciji odsotnih očetov (Švab, 2001; Dermott, 2008; Pleck, 2010). Odsotnost očetovstva lahko razumemo v kontekstu postmodernih izbir v razmerju do materinstva kot obveznega pogoja starševstva (Švab, 2001), kakor tudi v kontekstu odsotnosti očetov pri skrbi za otroke po razvezi (Dermott, 2008).

Hanlon (2012: 210), ki je raziskoval skrbstvene vloge in prakse moških na Irskem, ugotavlja spremembe moškosti in navaja, da opravljanje skrbstvenega dela spreminja moške. Skrb za drugega, ranljivost, soodvisnost predstavljajo nasprotje hegemoni moškosti (Connell, 2005), ki temelji na moči, neodvisnosti in ukazovalnosti (Hanlon, 2012). Elliott (2015) na podlagi feministične etike skrbi in integracije vrednot medsebojne odvisnosti, odnosnosti, pozitivnih čustev in podpore utemelji koncept skrbne moškosti. Skrbstveno delo moških (skrb za otroke, za stare ljudi, za partnerke_je, prijateljice_je ipd.) pomembno vpliva na rahljanje meja hegemonih moškosti in vzpostavljanje skrbnih moškosti (Hanlon, 2012; Elliott, 2015). Skrbne moškosti lahko razumemo kot korak in prispevek moških k enakosti spolov, ki si prizadeva vključiti in razširiti vrednote, skrbstvene prakse ter soodvisnosti, kar se tradicionalno povezuje z ženskami.

K razpravam o skrbnih moškostih so veliko prispevale študije o vključenem očetovstvu, ki so skladne v ugotovitvi, da se moški bolj in več vključujejo v skrb za otroke v primerjavi s prejšnjimi generacijami moških in da očetovanje zaseda osrednje mesto v življenjih moških (Bianchi et al., 2000; Sullivan, 2004; Sullivan, 2013). Očetje razumejo svojo vlogo celostno, še posebej mlajšim očetom je najpomembnejša čustvena povezanost z otrokom, nudenje opore otroku, kar nakazuje na oddaljevanje od tradicionalnih predstav moškosti (Humer, 2016). Prav tako očetje želijo biti del družinskega življenja od začetka in ne nasedajo več mitu tradicionalnega očetovstva, da bodo imeli čas za otroke na stara leta (Seidler, 2016). Večji angažma moških pri vzgoji, varstvu in skrbi za otroke je bil prepoznan kot znanilec širših sprememb moškosti (Scambor et al., 2015). Do sprememb, ki udejanjajo

skrbne moškosti, pogosteje prihaja v intimni, družinski sferi kot v javni sferi (npr. v podjetjih), predvsem pa so specifične okoliščine, kot so zaposlitev partnerke_ja, položaj na delovnem mestu in/ali finančna situacija, tiste, ki botrujejo spremembam v smeri vključenega očetovstva (Holter, 2007; Scambor et al., 2015).

V razpravah o skrbstvenih praksah moških in enakosti spolov Hanlon (2012) izpostavi dve možni perspektivi, ki sta pomembni tudi v luči učinkov pandemije na spol. Za optimistično perspektivo je značilno, da ženske opravijo več skrbstvenega in gospodinjskega dela v primerjavi z moškimi, vendar so med moškimi opazne generacijske spremembe. Pari, ki si enakovredno delijo skrbstvene obveznosti, so bolj uspešni pri premagovanju številnih individualnih, institucionalnih in strukturnih ovir v skrbstvenem delu (Deutsch, 1999). Spremembe k enakosti spolov se dogajajo, a so počasne. Pri pesimistični perspektivi moški niso povečali svojega deleža v skrbstvenem delu glede na večjo participacijo žensk na trgu dela v zahodnih družbah (Coltrane in Galt, 2000; O'Sullivan, 2007). Moški bodo prevzeli skrbstveno delo, ko ženske več ne bodo na voljo oziroma ne bodo opravljale skrbstvenega dela v tolikšnem obsegu kot zdaj.

V pandemiji so bila razmerja, kdo skrbi za koga in predvsem v kolikšni meri je skrb porazdeljena med državo, trg in družino/gospodinjstvo (Lister et al., 2007), spremenjena. Pred pandemijo je pri skrbi za otroke v EU značilen trend premeščanja skrbi iz zasebne v javno sfero, v poblagovljenje ali socializacijo skrbi, torej v zagotavljanje formalnih oblik otroškega varstva, ki omogočajo večje zaposlovanje žensk ter lažje usklajevanje poklicnih in zasebnih obveznosti zaposlenih staršev (Lewis in Giullari, 2005; Lewis et al., 2008). V pandemiji pa se je zgodil ravno obraten proces, ko je prišlo do radikalne premestitve skrbi za otroke iz javne v družinsko sfero in so bila razmerja delitve skrbi med državo, trgov in gospodinjstvi spremenjena ter v času zaprtja vrtcev in šol skrb za otroke povsem prenesena na družine.

Pričakovanja o večjem deležu skrbstvenih odgovornosti moških v družinski sferi so bila v začetku pandemije velika in razumljena v kontekstu skrbnih moškosti ter enakosti spolov, a Wojnicka (2021; 2022) izpostavi heterogenost moškosti s prevpraševanjem protektivnih in skrbnih moškosti. Protektivne moškosti opredeli kot del hegemonne moškosti, ki je v nasprotju s skrbno moškostjo. Vznik protektivne moškosti utemelji predvsem v okvirih zaščite družine, žrtvovanja, zagotavljanja finančne preskrbljenosti družine in opravljanja gospodinjskih opravil, kot je npr., nakupovanje, ki je v pandemiji predstavljalo večje tveganje okužbe z virusom. Reprezentacije protektivnih moškosti se udejanjajo v podobah glavnih hraniteljev in zaščitnikov

družine, žensk in otrok (Wojnicka, 2021; Wojnicka, 2022; Wojnicka, 2023), kar pa kaže na utrjevanje tradicionalnih moškosti in uspoljene delitve dela in vlog v družinski sferi. Protektivne moškosti se pogosto zmotno doje-ma kot skrbne moškosti, kot moško udejanjanje skrbi in skrbstvenih praks. To je problematično predvsem zaradi zakrivanja neenakosti med spoloma v preobliki doseganja napredka na področju spolne enakosti (Wojnicka, 2023). V kontekstu teoretskih razprav o spremembah in heterogenosti moškosti je nujno izpostaviti tudi koncept hibridnih moškosti (Bridges in Pascoe, 2014), ki se simbolno distancira od hegemonne moškosti, a dejansko zakriva sisteme moči in neenakosti. Hibridne moškosti zgolj reproducirajo sisteme rasne, spolne in seksualne neenakosti ter spolne diskriminacije v reprezentacijah novih moškosti, tudi skrbnih moškosti. Na primer, večje vključevanje moških v skrb za otroke se zdi napredno z vidika enakosti spolov, a gre lahko za utrjevanje spolne neenakosti. Vključeno očetovstvo nujno ne zmanjšuje spolne neenakosti v družinski sferi, temveč gre bolj za način starševanja moških ob nespremenjenih družbenih pozicijah, privilegijih in sistemih moči (ibid.).

Skrb za otroke in očetovanje v obdobju covida-19 v EU in širše

V času pandemije se je povečala praksa dela od doma, zlasti v obdobjih zaprtij vrtcev in šol, kar je zahtevalo precejšnje napore opravljanja plačanega dela in podpore, varstva in vzgoje predšolskih in šolskih otrok ter gospodinjskih opravil (Carli, 2020; Fodor et al., 2020). Izsledki Eurofound študije o življenju, delu in obdobju covida-19 (Eurofound, 2020; Eurofound, 2022) so pokazali, da je slaba petina, ki so delali od doma, opravljala službene obveznosti tudi v prostem času. O težavah pri usklajevanju poklicnih in zasebnih obveznosti so poročali še posebej sodelujoče_i, ki imajo majhne otroke, med njimi zlasti ženske. Službene obveznosti so bistveno bolj posegle v družinsko življenje sodelujočih kot pa obratno, torej, da bi družinske in skrbstvene obveznosti vplivale na službo. Zlasti starši z mlajšimi otroki so se počutili bistveno bolj obremenjeni kot starši s starejšimi otroki. Ženske so poročale o več težavah pri usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja kot moški, zlasti ko je šlo za občutek preutrujenosti po službi za opravljanje gospodinjskih del. Tako se je počutilo 24 % žensk v primerjavi z 20 % moških. Po ponovnem odprtju podjetij julija 2020 se je ta delež povečal na 31 % žensk in 26 % moških (Eurofound, 2020).

Poleg raziskav mednarodnih institucij, kot so Eurofound, EIGE in OECD, lahko zasledimo študije o delitvi skrbstvenega dela za otroke v družinski sferi zlasti iz zahodnega sveta, Evrope, ZDA, Kanade in Avstralije. V Nemčiji se je v pandemiji povečal čas, ki so ga starši, tako matere kot očetje, preživeli z otroki, pri čemer se je čas mater povečal od 6,7 ure pred pandemijo na 9,6 ure dnevno v času prvega zaprtja, pri očetih pa se je čas povečal od 2,8 ure na 5,3 ure dnevno (Kreyenfeld in Zinn, 2021). Najmanjše spremembe v času so bile zaznane pri očetih z višjo izobrazbo, medtem ko je »koronavirusna kriza potisnila očete z nizko ali srednjo stopnjo izobrazbe k večji vključenosti v delo z otroki« (ibid.: 110). Ta ugotovitev izpodbija rezultate prejšnjih študij, ki so dokazovale, da so očetje z višjo izobrazbo srednjega ali višjega ekonomskega razreda pionirji vključenega očetovstva (ibid.: 116). Delitev skrbstvenega in gospodinjskega dela med ženskami in moškimi je bila bolj pravična v začetku pandemije, a so matere v primerjavi z očeti opravile več skrbstvenega in gospodinjskega dela (Hipp et al., 2020). Möhring et al. (2020) pa so ugotovili, da so učinki pandemije in ukrepov različni za odrasle z otroki in odrasle brez otrok. Splošen upad zadovoljstva so zaznali pri materah in osebah brez otrok, ki so prešle na krajši delovnik. Očetje so bili med proučevanimi skupinami v Nemčiji med najbolj zadovoljnimi, zlasti tisti, ki so delali s skrajšanim delovnikom, kar jim je posledično prineslo več časa za otroke (ibid.). O razrednih razlikah govori tudi kvalitativna študija z zaposlenimi moškimi samohranilci v ZDA (Iztayeva, 2021). Tako so tisti očetje, ki so imeli pred pandemijo možnost usklajevanja poklicnih in skrbstvenih odgovornosti, imeli boljše možnosti tudi v času pandemije. Med njimi so bili večinoma zaposleni v uradniških in drugih poklicih pretežno srednjega razreda, medtem ko so bili očetje nižjega ekonomskega razreda v času pandemije soočeni z bistveno več pritiski in obremenitvami pri zagotavljanju varstva in skrbi za otroke (ibid.).

Večja vključenost očetov v skrb za otroke je pozitivno vplivala na čustveno stanje in počutje otrok v Italiji (Mangiavacchi et al., 2021). Delež gospodinjev, kjer so moški prevzeli glavno skrbstveno vlogo, je v pandemiji v Italiji narasel s 6 % na 35 % (ibid.). Nekatere druge raziskave v Italiji pa izpostavljajo, da so navkljub spremenjenim okoliščinam dela na daljavo uspoljene vloge žensk in moških ostale večinoma nespremenjene tudi pri pari, kjer je bila delitev sicer bolj egalitarna že pred pandemijo, medtem ko se je pri manj egalitarnih pari neenakost v pandemiji samo še povečala (Cannito in Scavarda, 2020: 816). Na Madžarskem so moški poročali, da so opravili 35 % več skrbstvenega dela za otroke kot pred pandemijo, podobno so poudarile tudi matere (Fodor et al., 2020). Med zaposlenimi, ki so delali

na daljavo, so bile ženske bolj obremenjene s skrbstvenim delom za otroke v primerjavi z moškimi. Vsaj v prvih štirih mesecih zaprtja vrtcev in šol je več moških kot kdaj prej na Madžarskem preživel več časa z otroki doma (ibid.). V Veliki Britaniji so med heteroseksualnimi pari z otroki do 18 let ugotovili, da so bile matere podobno kot pred pandemijo tudi v času pandemije v večinski skrbstveni vlogi, pri čemer se je delež skrbstvenega dela žensk zmanjšal v tistih gospodinjskih, v katerih so očetje ostali doma in delo opravljali na daljavo. Ti očetje so poročali, da opravijo več skrbstvenega in gospodinjskega dela kot pred pandemijo (Chung et al., 2021).

Tudi v Švici so tako matere kot očetje opravili več skrbstvenega in gospodinjskega dela v primerjavi z obdobjem pred pandemijo (Bühler et al., 2021). Ob zaznanem povečanem angažmaju moških pri skrbstvenih in gospodinjskih opravilih so nekateri moški izpostavljali pomen zaščite družine v času pandemije, npr. razkuževanje za boljšo zaščito partnerke in otrok pred okužbo, nakupovanje kot dejavnost s povečanim tveganjem za okužbo z virusom kot neke vrste žrtvovanja za družino ipd. (ibid.). Povečani skrbstveni angažma nekaterih moških, kot ugotavljajo avtorji, reprezentira protektivne moškosti. V Avstraliji se je spolna vrzel pri delitvi gospodinjskega in skrbstvenega dela zmanjšala zaradi povečanega angažmaja očetov pri skrbi za otroke, ne pa tudi pri gospodinjskih opravilih (Craig in Churchill, 2020). Pri tem so bili očetje predvsem v vlogi pomočnikov in podpornikov partnerkam. Poleg tega so očetje podobno kot matere doživljali stres in nezadovoljstvo z usklajevanjem poklicnih in skrbstvenih obveznosti, kar je pred pandemijo veljal predvsem za 'ženski' problem (ibid.). Tudi v Kanadi je pandemija prisilila mnoge očete, da so preživali doma več časa kot pred pandemijo (Shafer et al., 2020). Očetje, ki so delali na daljavo, so se bolj vključevali v skrb za otroke, pri čemer so opravljali manj tovrstnega dela, če so bile hkrati doma tudi njihove partnerke. Vpliv partnerkine zaposlitve se je pokazal kot pomemben dejavnik pri vključevanju moških v skrb za otroke. Podobno kot drugod so očetje v pandemiji opravili več gospodinjskih opravil, ki so jih opravljali že prej, pri čemer so nekatera opravila postala uspoljena na nov način. Na primer, nakupovanje, ki zahteva odhod od doma v javni prostor in je hkrati tudi povečalo možnost okužbe, je v pandemiji postalo delo moških, ki so sebe dojemali v vlogi zaščitnika družine, četudi na račun lastnega zdravja (ibid.).

Poleg izpostavljenih kvantitativnih raziskav smo v okviru evropskega projekta *Men in Care* (MIC)³ na Mirovnem inštitutu izvajali kvalitativno

3 Več informacij o projektu je dostopnih na <https://www.men-in-care.eu/sl/>.

študijo o tem, kako podjetja in organizacije obravnavajo in omogočajo usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja zaposlenih, med njimi zlasti moških s skrbstvenimi odgovornostmi. V mednarodni študiji so sodelovali zaposleni moški s skrbstvenimi odgovornostmi v družinski sferi, njihove partnerke in vodstva podjetij v sedmih državah (Avstrija, Nemčija, Islandija, Norveška, Poljska, Slovenija in Španija). Države so se odzvale z različnimi ukrepi za zaježitev pandemije, od večjega števila dni bolniške odsotnosti za skrb za otroke, pri čemer je stroške krila država, ne delodajalci, kot na primer na Norveškem in Poljskem, do kompenzacije oziroma nadomestila za tistega starša, ki je ostal doma zaradi skrbi in varstva otroka, kot je bilo v Sloveniji (Gärtner et al., 2021; Humer et al., 2021). Nekatera podjetja v proučevanih državah so v obdobju pandemije uvedla dodatna nadomestila za pokritje razlik med nadomestilom in dejansko plačo. Prav tako so podjetja omogočala fleksibilne delovne ureditve, pri čemer je bil lažji prehod zaznati tam, kjer so že pred pandemijo uvedli tovrstne prakse. Hkrati pa je bilo delo na daljavo lažje organizirati pri pisarniškem tipu dela, vendar so tudi v drugih dejavnostih, npr. v proizvodnji, kot se je pokazalo v Sloveniji, uvedli ukrepe, kot je rotacija zaposlenih, s čimer so zmanjšali število ljudi, ki so bili sočasno na delovnem mestu. Moški s skrbstvenimi odgovornostmi so poročali o težavah pri zagotavljanju ustrezne in kvalitetne podpore otrokom pri šolanju na daljavo, poročali so o konfliktih s partnerkami, o utrujenosti in strahu pred negotovostjo situacije. Pri tem so ubrali različne strategije usklajevanja, na primer fleksibilni delovnik, in so opravljali delo zjutraj in/ali pozno zvečer, skrbno so načrtovali delitev oskrbe otrok in plačanega dela, s partnerkami so se menjavali pri opravljanju plačanega dela in skrbi za otroka, nekateri so izkoristili letni dopust, nekateri očetovski dopust, da so lahko doma poskrbeli za otroke. Ponekod so se tradicionalno uspoljene skrbstvene vloge obrnile in so moški prevzeli skrbstveno vlogo doma, medtem ko so partnerke opravljale delo izven doma, kar zajema tudi dejavnosti, ključne za delovanje družbe (Gärtner et al., 2021).

Povzamemo lahko, da so med pandemijo očetje preživeli več časa z otroki, a povečala se je tudi količina časa, ki so ga matere porabile za neplačano skrbstveno delo (Craig in Churchill, 2020; Fodor et al., 2020; Bühler et al., 2021). Spolne neenakosti pri distribuciji skrbstvenega in gospodinjanskega dela ostajajo, a vendar je bilo več otrok kot kadar koli pred pandemijo covid-19 priča skrbstvenemu delu očetov doma (Fodor et al., 2020; Barker et al., 2021). Moški v heteroseksualnih partnerskih zvezah, kot so poročale partnerke in oni sami, so v obdobjih zaprtij držav opravili več skrbstvenega dela kot pred pandemijo, zlasti se je povečal delež skrbstvenega dela moških v državah, kjer moški

pred pandemijo doma niso bili vključeni v skrbstveno delo (Ruxton in Burrell, 2020; Barker et al., 2021). Hkrati pa se je pokazalo, da večji skrbstveni angažma moških reprezentira heterogenost moškosti, od skrbnih do protektivnih.

Skrb za otroke in očetovanje v obdobju covid-19 v Sloveniji

V obdobju pandemije so bila v letih 2020 in 2021 v Sloveniji tri zaprtja države, od sredine marca 2020 do konca maja 2020, od konca oktobra 2020 do konca januarja 2021 ter enajstdnevno zaprtje aprila 2021, ko so bili zaprti tudi vrtci in šole. OECD (2021) ugotavlja, da so bili vrtci in šole v Sloveniji zaprti najdlje časa, kar pomeni, da se je celotno varstvo in izobraževanje otrok in mladih preselilo v družinsko sfero. Vrtci in šole so se po državi prvič zaprli 16. marca 2020, pri čemer so bili starši, ki so ostali doma zaradi varstva otrok, upravičeni do 50-odstotnega nadomestila od svoje plače oziroma do najmanj 70 odstotkov minimalne plače.⁴ Družinam s starši, zaposlenimi v ključnih dejavnostih, je država omogočila možnost organiziranega varstva otrok na domu za predšolske otroke in otroke do 5. razreda osnovne šole. Podatkov o tem, koliko staršev se je odločilo za organizirano varstvo otroka na domu, ni.

Študije in raziskave o vplivu pandemije covid-19 na položaj žensk in moških ter porabe časa za neplačano skrbstveno delo v Sloveniji so izjemno redke. Podatki, ki so na voljo, so bodisi iz mednarodnih raziskav Eurostat, Evropskega inštituta za enakost spolov (EIGE) in OECD, bodisi iz *Vseslovenske raziskave Covid-19 Insight* (Aragon, 2020), kjer pa so podatki le delno razdeljeni po spolu. Evropski inštitut za enakost spolov (2022) v študiji, izvedeni v obdobju pandemije, za Slovenijo ugotavlja, da se pri skrbi za otroke in vnukinje_e ter gospodinjskih opravilih ohranjajo tradicionalno uspoljene razlike med moškimi in ženskami, kljub zaznanim spremembam vključenega očetovstva. Sodelujoče_i v raziskavi so poročale_i o porabi časa za vsakodnevno oskrbo za otroke in/ali vnukinje_e, stare od 0 do 11 let, med pandemijo. Največja razlika se pojavi pri oskrbi za več kot 4 ure dnevno, saj je kar 40 % žensk in le 22 % moških potrdilo takšno porabo časa (kar je skoraj izenačeno z EU podatki, kjer je le 1 % moških manj v tej skupini), kar bi lahko potrdilo predpostavko, da so ženske ostale ključne skrbnice otrok in gospodinjstva tudi v času pandemije. Med 1 in 4 urami za tovrstno delo porabi 49 % žensk in 61 % moških, kar lahko utrjuje trend pri mlajših očetih, ki želijo biti bolj aktivno vključeni v skrb in vzgojo otrok, a njihov

4 Minimalna plača, določena za 2020, je znašala 940,58 evrov bruto.

angažma ne spremeni obstoječih neenakosti pri delitvi tovrstnega dela med spoloma. Manj kot 1 uro dnevno pa je v času pandemije oskrbo zagotavljalo 11 % žensk in 18 % moških v Sloveniji. Zgovorni so podatki o samoocenah porazdelitve gospodinjskega dela med partnerji, saj je kar 55 % žensk odgovorilo, da le-to povsem ali pretežno opravljajo same, medtem ko je enak odgovor podalo 11 % moških (pod EU povprečjem, kjer je 66 % žensk in 20 % moških odgovorilo na enak način). Dobra tretjina sodelujočih žensk (38 %) in slaba polovica (48 %) moških iz Slovenije ocenjuje, da približno enak delež gospodinjskega dela opravita oba ali pa ga opravita skupaj (EU: 22 % žensk in 40 % moških) (EIGE, 2022).

V študiji *Vzdušje v intimno-partnerskih odnosih in družinah v času karantene in negotovosti* Pavlič (2020: 20) ugotavlja, da so bile ženske v kar 43 % tiste, ki so opravile večino skrbstvenih in gospodinjskih opravil doma. Dobra polovica sodelujočih je poročala, da so opravila enakomerno porazdeljena med partnerjema, 6 % pa jih je odgovorilo, da so večino dela doma opravili moški. Kar 35 % vprašanih, tako žensk kot moških, se je strinjalo, da je prav, da ženske gospodinjenju namenijo več časa kot moški, kar kaže na uspoljenost skrbstvenega dela v Sloveniji (ibid).

Na Mirovnem inštitutu smo pri projektu *Očka v akciji*⁵ v obdobju pandemije izvajali šestmesečni pilotni preizkus v štirih različnih podjetjih in organizacijah, v katerih je skupina zaposlenih očetov poskusno uporabljala ukrepe za usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja. Podobno kot sodelujoči moški pri projektu *MIC* so se tudi tu sodelujoči očetje, odvisno od njihove in partnerkine zaposlitve, bolj ali manj vključevali v skrb za otroke doma. Če so bile hkrati doma tudi partnerke, so očetje poročali, da so si ob opravljanju plačanega dela delili skrb za otroke in gospodinjska opravila, če pa so partnerke delo opravljale izven doma, so očetje prevzeli skrbstvene in gospodinjske obveznosti. Tisti, ki so delali od doma, so skrbneje načrtovali čas za plačano delo in čas za skrb za otroke, kar je pogosto pomenilo opravljanje službenih obveznosti v zgodnjih jutranjih in/ali večernih urah, čez dan pa so bili, kot so poročali, najpogosteje v vlogi kuharjev, učiteljev, igralcev družabnih in drugih iger. Povsem drugačne so izkušnje očetov samohranilcev, ki so v obdobju kovidnih ukrepov – kot so prepoved gibanja med občinami, zaustavitev javnega prometa, policijska ura, socialna izolacija, kar je onemogočalo zunanjo (ne)plačano pomoč – še težje usklajevali službene in skrbstvene obveznosti doma. Enotni pa so v ugotovitvi, da so v obdobjih zaprtja preživeli bistveno več časa z otroki kot pred pandemijo.

5 Več informacij o projektu je dostopnih na <https://ockvakaciji.eu/>.

Na večji skrbstveni angažma očetov in čas, ki so ga preživeli očetje z otroki v obdobju pandemije v Sloveniji, je podobno kot drugod vplivala zlasti njihova in partnerkina zaposlitev. Tovrstne okoliščine, zlasti njihova in partnerkina zaposlitev, položaj na delovnem mestu, so tiste, ki narekujejo trende vključnega očetovstva (Holter, 2007), a hkrati ne nujno tudi skrbnih moškosti.

Razprava in zaključne misli

V primerjavi s prejšnjimi gospodarskimi in zdravstvenimi krizami so pandemija covida-19 in ukrepi, zlasti zaprtje vrtcev in šol, korenito spremenili razmerja med javno in intimno, družinsko sfero pri skrbi za otroke. V pričujočem poglavju sva obravnavali vprašanje, kaj pomeni premeščanje skrbi za otroke iz javne v družinsko sfero z vidika enakosti spolov in skrbnih moškosti. Ali bi pandemijo covida-19 lahko razumeli kot zunanjo okoliščino z možnostjo vpliva na pravičnejšo delitev skrbstvenega dela za otroke med ženskami in moškimi, ki je pred pandemijo veljala kot spodbudna za enakost spolov in kazalnik skrbnih moškosti? Ali pa je pandemija še poglobila obstoječe neenakosti med spoloma in je bil delež skrbstvenega dela očetov zanemarljiv? Pregled različnih raziskav in študij je pokazal, da vpliv koronavirusne krize na položaj spolov ni enoznačen, saj je treba upoštevati tudi družbeni razred in druge osebne okoliščine. Nekatere družine, kjer so moški prevzeli skrbstveno delo doma, so postale bolj egalitarne, pri drugih pa je prišlo do retradicionalizacije spolnih vlog in delitve skrbstvenega dela (Ruxton in Burrell, 2020). A hkrati so bili v tem obdobju moški udeleženi v skrbi za otroke, nekateri celo bolj kot sploh kdaj, nekateri tudi manj, a več otrok kot pred pandemijo je imelo izkušnjo, da so očetje z njimi preživljali čas. To je bil nedvomno zgodovinski moment in vsaj v začetku pandemije tudi upanje, zaznana priložnost za večjo razširjenost skrbnih moškosti v družbi ter posledično večjo enakost med spoloma. Ob tem pa se je treba vprašati, kaj so indikatorji skrbnih moškosti? So to zgolj statistični podatki o količini časa, ki ga moški namenijo skrbstvenemu delu? Zagotovo so najbolj vidni in merljivi, a hkrati omejeni, saj umanjka kvalitativna dimenzija razumevanja in percepcij o moškosti, skrbstvenih vlog, plačanega in neplačanega dela skrbi za druge ter razumevanja enakosti spolov.

Nekateri izsledki, zlasti kvalitativnih študij, so pokazali, da so moški ne glede na povečan delež skrbi za otroke ohranili in nekateri celo okrepili tradicionalno uspoljene vloge (npr. izogibanje gospodinjskim opravilom ali opravljanje zgolj 'moških' del, razumevanje skrbstvenega angažmaja

kot pomoč partnerkam pri skrbi za otroke ipd.) in delitev tega dela. Kako vključenost moških v skrb za otroke razumeti v kontekstu razprav o skrbnih moškostih in večji enakosti med spoloma? V tem oziru je vsekakor bližja argumentacija koncepta hibridnih moškosti (Tristan in Bridges, 2014), kjer lahko vključenost očetov v skrb za otroke opredelimo zgolj kot dekorativen popravek ob nespremenjenih sistemih moči, uspoljenih vlog in norm, kar samo utrjuje obstoječe spolne neenakosti. Vendar pa so moški heterogena skupina, skrbstvene prakse moških se odvijajo znotraj raznolikih družinskih oblik, poleg tega izhajajo iz različnih družbenih, kulturnih in političnih okolij, imajo različno število otrok, so socialni očetje, ločeni očetje, posvojitelji, samohranilci, hkrati pa so izpostavljeni raznolikim razmeram na trgu dela, različno vrednotijo pomen družine in plačanega dela ter imajo različna stališča do enakosti spolov. S tem, ko moški gospodinjijo in skrbijo za otroke, aktivno sooblikujejo spol (West in Zimmerman, 2002) in sovplivajo na spreminjanje družbenih konstrukcij spolov, moškosti ter tovrstne reprezentacije in skrbstvene prakse prenašajo na svoje otroke. Navkljub počasnim, nemalokrat komaj zaznamim, družbenim spremembam v smeri večje enakosti nekateri moški v svojih mikro okoljih udeležujejo skrbne moškosti, ki zajemajo tako vsakdanje prakse skrbi za druge kot načine razmišljanja, vrednot vzajemnosti, soodvisnosti, zavračanja nasilja, hierarhij in sistemov moči.

Zavezanost moških plačanemu delu, zaslužku, napredovanju ne izključuje nujno njihovih skrbstvenih angažmajev, kar se je pokazalo tako pred pandemijo kot med njo. Ženske in moški so lahko udeleženi v obojem, kar dokazujejo številni zaposleni v Sloveniji, ki hkrati skrbijo za otroka(e) (Humer et al., 2021). Vključevanje v skrb za otroke je pri moških vezano na njihovo in partnerkino zaposlitev, kar potrjujejo tudi naše raziskovalne izkušnje iz projektov *Očetje in delodajalci v akciji*, *Men in Care* in *Očka v akciji*. Podobna slika se je pokazala tudi med pandemijo v različnih državah, saj so nekateri očetje, ki so ostali doma z otroki, ker so njihove partnerke delo opravljale na delovnih mestih, pogosto sami prevzeli ključno skrbstveno vlogo in odgovornosti. V teh situacijah so bile tudi zaznane največje razlike v količini skrbstvenega dela za otroke med spoloma, kar pa ne vpliva zgolj na kvantiteto skrbi, temveč tudi na kvalitativne posledice sovplivanja in sooblikovanja skrbstvenih praks moških. Tovrstne spremembe, ki so posledica zunanjih okoliščin, bodisi izrednih, pandemičnih situacij bodisi partnerkine zaposlitve ali drugih okoliščin, ko so moški primorani prevzeti večji delež skrbi za otroke, vplivajo na spreminjanje moškosti, tako v smeri skrbnih kot v smeri manj progresivnih, protektivnih moškosti.

Na podlagi Hanlonove optimistične in pesimistične perspektive o skrbstvenih praksah moških in enakosti spolov (2012) ter obravnavnih raziskovalnih izsledkov lahko povzameva sočasno učinkovanje obeh napovedi. Spremembe za enakost spolov se odvijajo, čeprav so včasih komaj zaznane oz. zakrite s številnimi, tudi spolnimi neenakostmi. Hkrati pa se udeležajo tudi bolj pesimistične napovedi, saj se glede na večjo udeležbo žensk na trgu dela ni sočasno povečal delež skrbstvenega angažmaja moških v družinski, intimni sferi. Moški prevzamejo skrbstveno delo in odgovornosti, ko ženske omejijo njihov angažma, kot se je pokazalo tudi v obdobju pandemije.

Referenčni okvir sodobnega trga dela, zaposlitev, plačanega dela temelji na normi idealnega delavca, neodvisnega in razbremenjenega skrbstvenih obveznosti, popolnoma predanega plačanemu delu, kar se tudi v pandemiji ni spremenilo. Norma idealnega delavca utrjuje tradicionalna uspoljena razmerja v delitvi plačanega in neplačanega dela (Hrženjak, 2016: 12). Trg dela in organizacijske kulture ohranjajo in reproducirajo tradicionalne delitve dela med spoloma. Hkrati pa ne moremo mimo številnih sprememb na področju trga dela in zaposlovanja v zadnjih desetletjih, kot so prekarizacija in naraščanje neenakosti med različnimi zaposlitvenimi položaji, ki izhajajo iz krčenja in odsotnosti socialnih ter delavskih pravic, ki na kocko postavljajo moške privilegije ter načenjajo podobe hegemonih moškosti, z ambivalentnim učinkom na spreminjanje moškosti in enakost spolov (Scambor et al., 2014: 558).

Novonastale okoliščine premeščanja skrbi iz javne v zasebno sfero in dela na daljavo so v pandemiji vplivale na večji angažma moških v skrbstvenih obveznostih za otroke. Nekateri moški so prevzeli več skrbstvenega dela v primerjavi z obdobjem pred pandemijo, s tem pa pridobili in okrepili skrbstvene izkušnje. In kot pravi Seidler (1997: 127) na podlagi večdesetletnega raziskovanja različnih področij moškosti – naučiti se poskrbeti za drugega ne pomeni »naučiti se materinjenja«, temveč pomeni »naučiti se moškosti«, utemeljenih na čustvovanju in etiki skrbi za druge. Večji angažma moških pri skrbi, negi in vzgoji otrok je pomemben, a kot sva pokazali, še zdaleč ne edini in zadosten indikator skrbnih moškosti.

Literatura

- Aragon (2020): *Vseslovenska raziskava Covid-19 Insight*. Ljubljana: Aragon. Dostopno prek <https://www.aragon.si>, 1. 2. 2023.
- Barker, Gary, Stephen Burrell in Sandy Ruxton (2021): COVID-19 and Masculinities in Global Perspective: Reflections from Promundo's Research and Activism. *Men and Masculinities* 24 (1): 168–174.

- Bianchi, Suzanne, Melissa A. Milkie, Liana Sayer in John P. Robinson (2000): Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social Forces* 79 (1): 191–228.
- Brandth, Berit in Elin Kvande (1998): Masculinity and childcare: the reconstruction of fathering. *The Sociological Review* 46: 293–313.
- Brannen, Julia in Ann Nilsen (2006): From Fatherhood to Fathering: Transmission and Change among British Fathers in Four-Generation Families. *Sociology* 40 (2): 335–352.
- Bridges, Tristan in C. J. Pascoe (2014): Hybrid Masculinities: New Directions in the Sociology of Men and Masculinities. *Sociology Compass* 8/3: 246–258. DOI: 10.1111/soc4.12134.
- Bühler, Nolwenn, Mélody Pralong, Cloé Rawlinson, Semira Gonseth, Valérie D'Acremont, Murielle Bochud in Patrick Bodenmann (2021): Caring During COVID-19: Reconfigurations of Gender and Family Relations During the Pandemic in Switzerland. *Front. Sociol., Sec. Sociological Theory*, zv. 6. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.737619>, 1. 2. 2023.
- Cannito, Maddalena in Alice Scavarda (2020): Childcare and Remote Work during the COVID-19 Pandemic. Ideal Worker Model, Parenthood and Gender Inequalities in Italy. *Italian Sociological Review* 10 (3S): 801–820.
- Carli, Linda L. (2020): Women, Gender equality and COVID-19. *Gender in Management: An International Journal* 35 (718): 647–655.
- Chung, Heejung, Holly Birkett, Sarah Forbes in Hyojin Seo (2021): Covid-19, Flexible working, and implications for gender equality in the United Kingdom. *Gender & Society* 35: 218–232. DOI: 10.1177/08912432211001304.
- Coltrane, Scott in Justin Galt (2000): The History of Men's Caregiving. V: Madonna Harrington Meyer (ur.), *Care Work; Gender, Class and the Welfare State*, 15–37. London: Routledge.
- Connell, Raewyn W. (2005): *Masculinities*. Berkley, Los Angeles: University of California Press.
- Craig, Lyn in Brendan Churchill (2020): Working and Caring at Home: Gender Differences in the Effects of Covid-19 on Paid and Unpaid Labor in Australia. *Feminist Economics*. DOI: 10.1080/13545701.2020.1831039.
- Dermott, Esther (2008): *Intimate fatherhood. A sociological analysis*. London, New York: Routledge.
- Deutsch, Francine (1999): *Halving It All: How Equally Shared Parenting Works*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- EIGE (European Institute for Gender Equality) (2021): *Gender Equality and the Socio-Economic Impact of the COVID-19 Pandemic*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Dostopno prek <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-and-socio-economic-impact-covid-19-pandemic>, 1. 2. 2023.

- Elliott, Karla (2015): Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept. *Men and Masculinities* 19 (3): 240–259.
- Esping Andersen, Gøsta (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping Andersen, Gøsta (1999): *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Eurofound (2020): *Living, Working and Covid-19. Covid-19 series. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije*. Dostopno prek <https://www.eurofound.europa.eu/data/covid-19>, 1. 2. 2023.
- Eurofound (2022): *Living, Working and Covid-19 in the European Union and 10 EU Neighbouring Countries. Covid-19 series*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Dostopno prek <https://www.eurofound.europa.eu/data/covid-19>. DOI: 10.2806/442725, 23. 11. 2023.
- Fodor, Éva, Ániko Gregor, Júlia Koltai in Eszter Kováts (2020): *The impact of COVID-19 on the gender division of childcare work in Hungary. European Societies*, DOI: 10.1080/14616696.2020.1817522.
- Gärtner, Marc, Elli Scambor in Marta Warat (2021): *Transnational Analysis of Studies in Organizations. Men in Care*. Dostopno prek https://www.men-in-care.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/Projects/MiC/MiC_org_transnational_report_april_2022.pdf, 10. 7. 2023.
- Hafner Fink, Mitja, Eva, Dolenc, Damjan, Slabe, Uroš, Kovačič, Tadej, Bevk, in Mojca Golobič (2021): *Slovensko javno mnenje 2019/1: Ogledalo javnega mnenja, Mednarodna raziskava o vernosti in cerkvi, Raba obnovljivih virov energije, Vegetarijanstvo in veganstvo, Odnos do nudenja prve pomoči, Uporaba interneta in internetnih družbenih omrežij, Sovražni govor* [Podatkovna datoteka ADP - IDNo: SJM191]. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov, Univerza v Ljubljani. DOI: https://doi.org/10.17898/ADP_SJM191_V1.
- Hanlon, Niall (2012): *Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Hipp, Lena in Mareike Bünning (2020): *Parenthood as a driver of increased gender inequality during COVID-19? Exploratory evidence from Germany. European Societies*, DOI: 10.1080/14616696.2020.1833229.
- Hobson, Barbara (ur.) (2002): *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: University Press.
- Hochschild, Arlie Russell (1997): *The Second Shift*. New York: Avon Books.
- Holter, Øystein Gullvåg (2007): Men's work and family reconciliation in Europe. *Men and Masculinities* 9 (4): 425–456.
- Hrženjak, Majda (2016): Transformacije in pluralizacije očetovstva. V: Majda Hrženjak (ur.), *Spremembe očetovstva: moški med delom in starševstvom*, 7–21. Ljubljana: Mirovni inštitut.

- Humer, Živa, Majda Hrženjak in Mojca Freljih (2021): *Skrbstvene odgovornosti moških (MIC). Poročilo*. Dostopno prek https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2019/07/Men-in-Care_Dobre-prakse_Slovenija.pdf, 10. 7. 2023.
- Humer, Živa (2016): Moški na vodstvenih in vodilnih položajih – očetje in delodajalci. V: Majda Hrženjak (ur.), *Spremembe očetovstva. Moški med delom in starševstvom*, 79–97. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Humer, Živa (2018): Socialistična dediščina skrbstvenega režima za otroke: primer socializacije in defamilizacije skrbi. V: Majda Hrženjak (ur.), *Razsežnosti skrbstvenega dela*, 143–180. Ljubljana: Sophia.
- Iztayeva, Aimzhan (2021): Custodial Single Fathers before and during the COVID-19 Crisis: Work, Care, and Well-Being. *Social Sciences* 10 (94). DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci10030094>.
- Kreyenfeld, Michaela in Sabine Zinn (2021): Coronavirus and care: How the coronavirus crisis affected fathers' involvement in Germany. *Demographic Research* 44 (4): 99–124.
- Križman, Irena (1995): *Prispevek na javni strokovni razpravi Skladnost družinskega in poklicnega življenja. Slovenija pred Pekingom*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
- Leira, Arnalau in Chiara Saraceno (2004): Care: actors, relationships and contexts. V: Barbara Hobson (ur.), Jane Lewis (ur.) in Birte Siim (ur.), *Contested concepts in gender and social politics*, 55–83. London: Edward Elgar.
- Lewis, Jane in Susanna Giullari (2005): The adult worker model family, gender equality and care: the search for new policy principles and possibilities and problems of a capabilities approach. *Economy and Society* 34 (1): 76–104.
- Lewis, Jane, Mary Campbell in Carmen Huerta (2008): Patterns of Paid and Unpaid Work in Western Europe: Gender, Commodification, Preferences and the Implications for Policy. *Journal of European Social Policy* 18 (1): 21–37.
- Lister, Ruth (1997): *Citizenship: Feminist Perspectives*. Washington Square, New York: New York University Press.
- Mangiavacchi, Lucia, Luca Piccoli in Luca Pieroni (2021): Fathers matter: intrahousehold responsibilities and children's wellbeing during the COVID-19 lockdown in Italy. *Economics and Human Biology*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ehb.2021.101016>.
- Marks, Loren in Rob Palkovitz (2004): American Fatherhood Types: The Good, the Bad, and the Uninterested. *Fathering* 2 (2): 113–129.
- Möhring, Katja, Elias Naumann, Maximiliane Reifenscheid, Alexander Wenz, Tobias Rettig, Ulrich Krieger, Sabine Friedel, Marina Finkel, Carina Cornesse in Annelies G. Blom (2020): The COVID-19 pandemic and subjective well-being: longitudinal evidence on satisfaction with work and family. *European Societies* 23: 601–617. DOI: 10.1080/14616696.2020.1833066.

- Oakley, Ann (1980): Reflections on the study of household work. V: Sarah Fenstermaker Berk (ur.), *Women and household labor*, 25–34. London, Beverly Hills: Sage.
- OECD (2021): The state of school education: One year into the COVID pandemic. Dostopno prek <https://www.oecd.org/education/state-of-school-education-one-year-into-COVID.htm>, 1. 2. 2023.
- OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19) (2021): *Caregiving in Crisis: Gender inequality in paid and unpaid work during COVID-19*. Dostopno prek <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/caregiving-in-crisis-gender-inequality-in-paid-and-unpaid-work-during-covid-19-3555d164/>, 27. 1. 2023.
- O'Sullivan, Sara (2007): *Contemporary Ireland: A Sociological Map*. Dublin: University College Dublin Press.
- Pavlič, Ana (2020): *Vzdušje v intimno-partnerskih odnosih in družinah v času karantene in negotovosti*. Ljubljana: Inštitut za proučevanje enakosti spolov.
- Petts, Richard J., Daniel L. Carlson in Joanna R. Pepin (2020): A gendered pandemic: Childcare, homeschooling, and parents' employment during Covid-19. *Gender Work Organizations* 28 (2): 515–534. DOI: <https://doi.org/10.1111/gwao.12614>.
- Pleck, Joseph H. (1993): Are "Family-Supportive" Employer Policies Relative to Men? V: Jane C. Hood (ur.), *Men, Work, and Family*, 217–238. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
- Pleck, Joseph H. (2010): Paternal Involvement: Revised Conceptualization and Theoretical Linkages with Child Outcomes. V: Michael E. Lamb (ur.), *The Role of the Father in Child Development (peti ponatis)*, 67–107. New York, NY: Wiley.
- Resolucija o družinski politiki (2018): *Resolucija o družinski politiki 2018–2028: Vsem družinam prijazna družba*. Uradni list RS, št. 15/18.
- Ruxton, Sandy in Stephen Burrell (2020): *Masculinities and COVID-19: Making the Connections*. Washington, DC: Promundo-US.
- Scambor, Elli, Nadja Bergmann, Katarzyna Wojnicka, Sophia Belghiti-Mahut, Jeff Hearn, Øystein Gulvåg Holter, Marc Gärtner, Majda Hrzenjak, Christian Scambor in Alan White (2014): Men and Gender Equality: European Insights. *Men and Masculinities* 17 (5): 552–577.
- Scambor, Elli, Majda Hrzenjak, Nadja Bergmann in Øystein Gullvåg Holter (2015): Men's Share of Care for Children and Professional Care. *Studia Humanistyczne AGH* 14 (2): 53–71.
- Seidler Jeleniewski, Victor (1997): *Man Enough: Embodying Masculinities*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Seidler Jeleniewski, Victor (2016): *Masculinities, Fathering ad Generations: Transforming Masculinities*. Otvoritveno predavanje na zaključni konferenci Očetje in delodajalci v akciji, 31. maj 2016. Ljubljana: Mirovni inštitut.

- Statistični urad RS (2023a): *Predšolska vzgoja*. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/9/83>, 21. 7. 2023.
- Statistični urad RS (2023b): *8th March – International Women’s Day*. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/en/News/Index/10969>, 21. 7. 2023.
- Sullivan, Oriel (2004): Changing gender practices within the household: A theoretical perspective. *Gender and Society* 18 (2): 207–222.
- Sullivan, Oriel (2013): What Do We Learn about Gender by Analyzing Housework Separately from Child Care? Some Considerations from Time-Use Evidence. *Journal of Family Theory & Review* 5 (2): 72–84.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- West, Candace in Don H. Zimmerman (2002): Doing Gender. V: Sarah Fenstermaker (ur.) in Candace West (ur.), *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*, 3–25. London, New York: Routledge.
- Williams, Fiona (2001): In and Beyond New Labour: Towards a New Political Ethics of Care. *Critical Social Policy* 21: 467–493.
- Wojnicka, Katarzyna (2021): Men and masculinities in the time of crisis. Between care and protection. *NORMA International Journal for Masculinity Studies* 16 (1): 1–5.
- Wojnicka, Katarzyna (2022): What’s masculinity got to do with it? The COVID-19 pandemic, men and care. *European Journal of Women’s Studies* 29 (IS): 27–42.
- Wojnicka, Katarzyna in Julia Kubisa (2023): The COVID-19 pandemic and caring masculinity: New prospects or a wasted opportunity? *Gender, Work & Organization*. DOI: <https://doi.org/10.1111/gwao.13007>.
- Zoch, Gundula, Ann-Christin Bächmann in Basha Vicari (2020): Who cares when care closes? Care-arrangements and parental working conditions during the COVID-19 pandemic in Germany. *European Societies* 23: 576–588. DOI: 10.1080/14616696.2020.1832700.